

TOPÒNIMS COSTANERS DE POLLENÇA DES DE LA CONQUESTA FINS AL SEGLE XIX

Joan M. Torres Velasco

La costa pollencina és la més llarga de les Illes Balears, i atesa la seva posició i diversitat d'accidents geogràfics, els noms de molts d'ells han estat representats en multitud de mapes, cartes i portolans. També han estat citats i explicats als llibres d'historiadors, viatgers, excursionistes, etc.

Precisament, aquest treball té com a objectiu l'estudi dels topònims costaners de Pollença en època medieval i moderna. Per això, s'han utilitzat fonts arxivístiques, bibliogràfiques o cartogràfiques per documentar cada un dels noms i poder copsar la primera data d'aparició en una font escrita. Això ha permès presentar una llista de topònims ordenada segons la data en què ha passat a formar part d'un document o un text. En total, 49 noms. Evidentment, només es tracta de la punta de l'iceberg, representada per aquelles referències que quedaren escrites en el context d'una cultura encara bàsicament oral. De ben segur que els mariners i els pagesos propers a la costa coneixien molt més indrets amb designacions específiques, però que no han quedat reflectits a cap document, perquè no era necessari per a l'administració de l'època. Ara bé, aquesta és només una primera aproximació que pot donar lloc a noves troballes en un futur pròxim. També ha de permetre un posterior estudi, molt més analític, d'aquesta mateixa toponímia, ja que de moment ens hem conformat en la presentació de cada topònim i les seves primeres referències documentals.

1. CAP DE FORMENTOR // PROMONTORE (1265) // PUGLIANA O PUGLIENZA // FORMENTELLI // FORT MÊNTO

Formentor té l'honor de ser el topònim de la costa més antic que apareix a un document.

Segons Joan Coromines¹ *Formentor* deriva del llatí “Promontorium” —cap, d'una costa—. Documentat com a “Promontore” (~ 1265) i a diferents cartes nàutiques de l'Escola de Cartografia Mallorquina, com la carta catalana anònima del British Museum (~ 1327) i la d'Angeli Dulcert, datada el 1339.

¹ DD.AA (1989).

Antoni Ginard Bujosa al seu llibre *La cartografia mallorquina a Mallorca*, ens fa saber que apareix com a Promontore a un Portolà anomenat “Il Compasso da Navigare”, de 1269 que reproduïx un prototipus anterior de 1250-1265 considerat d'origen pisà.

Al llibre de comptes del calvari de Pollença, 1329-1359², ja figura com a “el Cap de Formantor”. I també a un llibre de Cúria Reial, de 1383³, sobre delimitació i fites entre les alqueries d'Albercutx i Formentor.- “Bernat Balaguer, habitador de Pollença i talayer en la talaya del Cap de Formentor...”.

Al llibre *La Toponímia i Cartografia antigues a les Illes Balears*, de Mascaró Pasarius, figura com a “Promontor” (amb variants), fins mitjans segle XV, i com a “Formentor” i les seves variants des del segle XIV endavant.⁴ Als dibuixos anònims que il·lustren el text manuscrit de la Història de Mallorca de Joan Binimelis, conservat al British Museum, figura com a “Cabo de Formentor”.⁵ Al mapa de Vicenç Mut (1683) figura com a “Cap de Formêtor”. A la Cartografia de les Illes Balears, editada per Sa Nostra, el trobam com a “Cabo Formentelli” (italianitzat) a diferents cartes i autors.⁶ També el trobam com a “Cabo Pugliana o capo Puglienza” al Mapa de Vincenzo Maria Coronelli (1692). A l'últim, cal afegir que l'historiador Binimelis no es complica la vida i el cita com a “Promontori de Formentor”.

2. ALBERCUIX, PUNTA D' (1299) // PUNTA DE L'AVANÇADA // CAP DE POLLENÇA // PUNCTETA DEL BERCUIX, DE BERCUX, ALBARCUX //

Àngel M. Rodríguez Carreño⁷ transcriu un text del 1299 en el qual s'afirma que:

“L'alqueria Albercuix és l'antiga Alcheria Bincluis: X jo. del Repartiment, dins la porció del Temple. Als establiments que fa Petrus Aragonensis es reserva els agrestos, les cabres munteses, i el corral de la Punta d'Albercuix”.

Binimelis també el cita com a “punta de Albarcux”.

El mapa de Landaete de 1736 posa “C. de Pollença”, i el de Tofiño del 1786, “P. de Pollença”.⁸

2 AMP-Llibre de comptes del claviari-1131, (1329-1359), fol. 10r.

3 AMP-Cúria Reial-Llibre comú-46, (1383), fol 135.

4 A l'obra de J. MASCARÓ (2000), pàg. 138 figura com a “Premetor” en els Mapes Anònim de Pisa (c.1300), de Petrus Vesconte (1313), del Arxiu de la Corona d'Aragó (c. 1420); “Premôtor” en Angelf Dulcert (1339); “Promotor” en Battista Becharius (1426); “Formentor” en Mapa de Abraham Cresques (1375), Guillem Soler (1385); Macià de Viladestés (1413); Gabriel de Vallseca (1439); “Fort Mâtor” de l'Anònim de L'Estense (s. XV); “Formêtor” de l'Anònim d'Upsala (s. XV); “Fformant(or)” en Pere Rossell (1482); i “Formantor” en Mapes d'Arnau Domenech (1486), de Jaume Bertran (1489), i Jehuda Ben Zara (1497).

5 DD.AA. (1994).

6 Al mapes de Langenes (1598) Jacob Aertsz “Colom” (1633), Blaeu (1635), Janszoon (1635), Merian el Vell (1635), Sanson d'Abbeville (1653), Goos (1662), Levanto (1697), Coronelli (1697), Du Val (1664), Jansz (1682), van del AA (1707), Ottens (1630), Bellin (1740), figura com a “Cabo Formentelli” (italianitzat) (CARTOGRAFIA (2000)).

7 RODRÍGUEZ CARREÑO (2000), pàg. 118.

8 DD.AA (1989).

3. COLOMER, ILLA DEL (1331)

A l'Arxiu Municipal de Pollença trobam la notícia de l'avistament de “tres galeres de genovesos” en aquest indret el 1331⁹. També d'una galera el 23 de maig de 1395¹⁰.

Si miram la Cartografia de les Illes Balears, a una carta de Benedetto Bordone, any 1528, figura un “môcolomber”, situat més o manco en aquesta posició; i a les cartes de Jacques Nicolas Bellin apareix com a “Port Colomer, pour des barques”.

4. CASTELL, CALA (1350)

Es té notícia que, el 1350, el governador va visitar els punts estratègics del mar de Pollença i va disposar el següent: “Cuando se vean dos galeras enemigas, deben enviarse enseguida treinta hombres armados al ‘predio de Avicent’ [predi d'Ariant], treinta a la bahía de ‘Castell’, cuarenta a las dos bahias de ‘San Vicens’, treinta a Formentor, quince a ‘Boquer’ y cuarenta al puerto de Albercuix”¹¹.

5. LLENAIRA, ROCA DE (1350)

A l'esmentat llibre de l'Arxiduc¹² i a la *Història de Pollença* de Mateu Rotger, figura com a un dels punts designats per a col·locar talaies ordinàries.¹³ També trobam una notícia similar pocs mesos després de l'assalt a Pollença per part de Dragut.¹⁴

6. ARIANT, CALETA D' (1361)

A l'*Onomasticon Cataloniae*, de J. Coromines, a l'entrada *Ariant* s'escriu que “l'any 1361 ja existeix el topònim Coll de la Cala d'Ariant”.¹⁵

I J. Binimelis afirma que en aquesta cala ‘hi ha una aigua per a proveir dos galeres’.¹⁶

9 AMP-Llibre de comptes del clavari-1131, (1329-1359), f. 10r.

10 “-Item a 19 de juliol de 1395 per una letre dels jurats trameten Alcúdia per I galea era junta pres del Colomer, portaley en Berenguer Serdà”.- AMP-Llibres de jurats i determinacions de consells-1409, (1391-1396), fol. 123-123v.

11 LLUÍS SALVADOR D'ÀUSTRIA (1983), pàg. 91.

12 “En los distintos pueblos se habían elegido los picos de las montañas sobre los cuales apostaban una guardia, como por ejemplo en “Pollenza” el “Pico de la Torre de Formentor”, el “Morrel de Roques” [Morral de Boquer] y la “Roca de Lan.” [Roca de Llenaira]. En caso de gran peligro o de guerra se debían reforzar las guardias y colocaban algunas en la Sierra de “Curach” [Cuixac], sobre las “Rocas dels Beguins” y sobre el Calvario, y a veces tambien en el Puig de Santa Maria” (LLUIS SALVADOR (1983), pàg. 85).

13 “Los puntos designados en Pollensa para colocar atalayas ordinarias eran el pico de la torre de Formentor, el Morral de Bóquer y la Roca de Lanayra. En caso de gran peligro o de guerra, se aumentaban los vigías, colocándolos además en la sierra de Cuxach, en las rocas dels Beguins, en el Calvario y algunas veces en el Puig de Santa Maria” (ROTGER (1995), tom I, capítol XIII, pàg. 197).

14 “Datos sobre una invasión de mahometanos en Pollensa, por D.M. Bonet”, segons un Llibre de Clavaria de Pollença, dels anys 1550/1551: 21 d'octubre de 1550 “Item per fer sinch barraques una als Baguins, altre a Santuiri, altre a mar a la Roque, altre a Sant Vicent y altre a la Punta, per star los que fan guarda” (BONET (1885), tom I, núm. 18, pàg. 5).

15 COROMINES i MASCARÓ (1989).

16 BINIMELIS (1927).

7. CABRERA, CALA D'EN (1383) // CALÓ DE COVANBORJAS (1785)

Apareix aquest topònim en un document del segle XIV, sobre delimitació i fites entre les alqueries d'Albercutx i Formentor.¹⁷ Es tracta del caló de Cova d'en Borges o Covanborjas.

8. PEDRERES, LES (1417) // O EL MARESSAR

Segons el Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana hi va haver un desembarcament de cinc esclaus moros que fugen de Barcelona i arriben “a la cala de Sant Vicent” dia 15 d'abril de 1417. Un d'ells resultà mort a la zona de “les padreres vers la mar”¹⁸. Es podria tractar del lloc conegut com a “el Maressar de San Vicenç”.

9. SANT VICENÇ, CALA DE (1417) // PORTO PESCADOR (1692)

Figura com a “Porto Pescador” en el mapa de Vincenzo Maria Coronelli (1692).¹⁹

Encara que Jeroni de Berard digui que aquí va desembarcar Sant Vicenç Ferrer quan va arribar a Mallorca l'any 1413²⁰, i que l'historiador M. Rotger posi en dubte el fet que predicàs a Pollença, com diu la tradició²¹, el cert és que el Sant “va arribar a Pollença a peu procedent d'Inca, pel que degué entrar pel carrer de Mallorques abans del 9 d'octubre de 1413”.²²

10. MURTA, CALA (1493)

En un article de M. Rotger publicat al *BSAL*, titulat “Avisos al batle de Pollensa de fustes de moros vistes en les mars de la illa”, es pot llegir com dia 18 d'agost de 1493 “lo talayer lo qual diu que la fusta fa la via de Cala Murta”.²³

En un mapa de Nicolàs de Fer de l'any 1715 també l'hem vist grafiada com a cala Mata.

17 AMP-Cúria Reial-Llibre comú-46, (1383), f. 143 v.

18 “Desembarco de moros en Pollensa en 1417” (ROTGER (1898)).

19 CARTOGRAFIA (2000).

20 “...torre y cala San Vicente, cn manantial del agua de la fuente que procede de Cuxach. Tiene esta cala un placer peligroso en tiempo de mucha mar.- Aquí desembarcó San Vicente Ferrer cuando llegó a Mallorca en el año de 1413, de cuya memoria conserva el nombre y una pequeña capilla sobre un pie de piedra.” (BERARD (1983), pàg. 85).

21 “Dice la tradición que en la plazuela de la Almoyna predicó San Vicente Ferrer. Lo único que confirmaría esta tradición sería la imagen del Santo que se ve sobre la entrada de aquella casa; sin embargo en nada se menciona este acontecimiento al dar relación, en 1678, de la inauguración de aquella pintura con estas palabras del libro de esta Universidad: “Més se fa memòria com en dit any se posà la figura del gloriós St. Vicens Ferrer demunt el portal de la casa de la Almoyna per devoció”.” (ROTGER (1995), tom I, Capítol IX, pàg. 132).

22 MAYOL (2009).

23 El 18-08-1493 Mateu ROTGER (1903), pàgs. 30 a 32, afirma: “lo talayer lo qual diu que la fusta fa la via de Cala Murta”.

11. PORT DE LES ALZINES (1550) // PORT D'ALBERCUTX (1350)

Aquest nom peculiar del Port de Pollença està documentat en el Capbreu de l'Orde de Sant Joan i de Jerusalem de 1584, quan descriu afrontaments de terres amb “via pública per quam tenditur ad portum dictum de las Alsinas”²⁴; i així mateix figura als llibres *Joan Mas, la Història i el Mite* de Miquel Cifre Cifre²⁵; a l'*Aportació a la Història de Pollença* de Francesc Serra de Gaieta²⁶; i a la *Història de Mallorca* de Joan Binimelis.²⁷

L'any 1350 aquest indret surt documentat com a Port d'Albercutx, com hem vist abans.

12. EXTREMER, CALA (1537) // CALA ENTREMAR // CALA EXTREMER

Mateu Rotger ens descriu un desembarcament de moros en aquesta cala l'any 1537, fet que es difícil d'entendre ja que J. Binimelis explica el mateix succés, però situat a la Cala de Sant Vicenç, la qual cosa és més comprensible, ateses les dificultats orogràfiques de cala Extremer.

També l'hem vist escrita com a cala Estramer²⁸, cala Extremés²⁹, cala Extremera³⁰ i cala Entremar³¹.

13. FORMENTOR, ILLA DE (1584)

En un article aparegut al *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana* núm. 209 titulat “Sobre la construcció de onze torres para defensa de Mallorca (1584)”, entre altres, figura una torre a l'illa de Formentor i una altra al cap de Bequer.

24 Antonina Lufria, viuda de l'honor Llorenç Andreu, capbreva una vinya al terme de l'Alcaria Rotja, que afronta amb “via publica per quam tenditur ad portum dictum de las Alsinas”, vinya de Lleonart Capdebou sastre, garroverar de Lluç Totxa, i amb mateix garroverar. (AMP-Llibre de capbreus de censals-513, (1585), f. 309.

25 “a mar á las Alsinas y á San Visent per mirar ahont tandrian las ascoltas” (CIFRE (1999), pàg. 39).

26 “El primer que va fer Gurrea va ser enviar una ordre de rendició a Pollença (per barca i al “port de les Alzines” a la qual, orgullosament, el Consell de la nostra vila li donà la “callada per resposta”).” (SERRA DE GAYETA (2005), pàg. 196).

27 Segons Juli Moll, al seu estudi [en preparació] sobre la Història de Mallorca de l'historiador Binimelis, diu: “En doblant la Punta d'Albercutx està lo Port de Pollença, que altres nomenen d'Albercutx, e altres, de les Alzines, aon hi ha un desembarcador o reclau, en lo qual lloc, en l'any 1550, desembarcaren cossaris, (...)”. Després, quan explica l'atac corsari, diu que desembarcaren en el Caló.

28 BINIMELIS (1927)

29 DD.AA. (1994)

30 BERARD (1983)

31 Al document titulat *Castells de Mallorca, Castell del Rei*, de l'equip redactor dirigit per Margalida Salvà Llompart, Arquitecta Superior, a la pàgina 28 es pot llegir: “El 17 de febrer de 1585 el virrei Lluís Vich i Manrique el va visitar, el qual explica: “... Es deruhido y precipitoso a todas partes, podrá caber en él a su tiempo la gente inútil de Pollença; ordené unos reparos, molino y conserva para agua, tien debaxo del cala Castel y cala Entremar y a la otra parte hay cala Martorell y cala Romagueral, que tiene agua...”

14. FERRERS, PUNTA DELS (1570) // PUNTA DE LA TORRE DE SANT VICENÇ

Documentat el 1570 segons M. Rotger³², i en el llibre *Torres y Atalayas de Mallorca*, de l'Arxiduc³³, perquè es va bastir una torre en aquest lloc. Des de llavors seria coneguda com a Punta de la Torre de Sant Vicenç.

15. PUNTA BECA // CAP DE BEQUER (1584) // CAP DE BECAR // VAQUER, CAP D'EN

Aquest accident de la costa l'hem vist representat com a Cap de Bequer i Cap de Becar des de l'any 1584. També com a Cap d'en Vaquer (1841) i, finalment, com a Punta de la Beca o Punta Beca, que és la denominació actual.³⁴

16. MARTORELL, RACÓ D'EN (1585)

Documentada l'any 1585, a una visita del virrei Lluís Vich i Manrique.³⁵

17. ROMEGUERAL, CALA (1585)

Documentada igualment gràcies a la mateixa visita del virrei Lluís Vich i Manrique.³⁶

32 "[6/08/1570...] fer una torre a la punteta dels farrés [...]" (ROTGER (1995), tom I, pàg. 211, nota 9).

33 "Los payeses del valle de San Vicens, hartos de tantos atropellos y cautiverios por parte de los piratas, solicitaron del consell de la villa y de su capitán que se convocara una asamblea, que tuvo lugar el 6 de agosto de 1570. En ella presentaron su triste situación y las ventajas que le reportaría una torre de defensa en la 'Sitja dels ferrers', que separa ambas orillas. (...) En concejo de 11 de marzo de 1571, el municipio acordó cumplir el mandato del virrey y procedió al contrato de la obra. El maestro albañil Antonio Genovard de Sineu aceptó la empresa y empezó los trabajos (...) (A. LLUIS SALVADOR (1983) pàg. 36).

34 "... Aquests noms terminats en -er, -ton, dels quals ja s'han fet notes, sobre Míner, Búger, Cúber, Síl·ler, Bóquer, Sól·ler, Selva (<Sélver), etc., tots els quals, o quasi en su totalitat, són de origen pre-romà" (COROMINES i MASCARÓ (1989)).

Als dibuixos anònims que il·lustren el text manuscrit de la *Història de Mallorca* de Joan Binimelis, conservat al British Museum, figura com "Collado de Bequer".- Al Mapa de Vicenç Mut (1683) figura com "Cap de Bequer" (DD.AA. (1994))

BINIMELIS (1927), pàg. 104: "Lo primero que ocurre en dicha costa es el promontorio de Becar, en cuyo lugar es necesario se edifique una torre de guarda (...)".

"Construcción de una torre en Cap de Becar (1588)" (FAJARNES (1897), núm. 202, pàg. 31). A "Sobre la construcción de once torres para defensa de Mallorca (1584)" (FAJARNES (1897), entre d'altres figura una torre a la illa de Formentor i altra al cap de Bequer. A més, es documenta el 1841 com a cap d'en Vaquer (DD.AA. (1989)).

35 Al document *Castells de Mallorca, Castell del Rei*, de l'equip redactor dirigit per Margalida Salvà Llompart, Arquitecta Superior, i que es troba a la Biblioteca de Pollença, a la pàgina 28 s'escriu: "El 17 de febrer de 1585 el virrei Lluís Vich i Manrique el va visitar, el qual explica: "... Es deruido y precipitoso a todas partes, podrá caber en él a su tiempo la gente inútil de Pollença; ordené unos reparos, molino y conserva para agua, tien debaxo del cala Castel y cala Entremar y a la otra parte hay cala Martorell y cala Romagueral, que tiene agua..."

36 Vegeu nota anterior.

18. CALA BÓQUER (1595) // CALA DE BOCA (1785)³⁷

A la *Història de Mallorca*, de Joan Binimelis publicada el 1595, apareix aquest nom de lloc de la costa pollencina. També apareixen els topònims que seguidament pas a relacionar, els quals, per tant, són documentats per primer cop gràcies a aquesta obra.

19. CALA FIGUERA (1595)³⁸

20. CALA GONÇALVO, GONSALVO, GONZALVO, GONZALES (1595) // ENGOSSALBA, ENGOSAUBA, ENDOSAGUA, ANGOSSALBA // CALA EN GOSSALBA

J. Binimelis anomena l'actual cala en Gossalba com a cala Gonçalvo³⁹, i als mapes que il·lustren el text manuscrit de la seva *Història de Mallorca* figura com a cala Gonzales⁴⁰.

Amb posterioritat, està documentada com a cala Angossalba l'any 1652⁴¹ i, segons Jeroni de Berard, com a “cala Engosaua (y conforme otro Endosagua)”⁴².

21. FELIU, CALA EN / CALA FELIU (1595) / CALA FELIO⁴³

Documentada per primer com per J. Binimelis com a cala Feliu.

37 DESPUIG (1785).

38 “Cala Figuera que es al presente el refugio de los Corsarios se sigue después; témenla mucho por el mar y por la tierra; pero en el invierno poco se detienen en ella, por la transversa del Griego y del Norte que en tal tiempo suele soplar reciamente siguese despues Cala Murta y Cala Gonzalvo, dentro de la cual pueden recogerse hasta seis bajeos y tiene una fuente de agua en su orilla” (BINIMELIS (1595), pàg. 106).

I segons BERARD (1789), pàg. 86: “Luego [de la cala de Boca] la Nau y Colomer que es un islote, punta de Font Salada y cabo de Cataluña, que es algo saliente, no tan alto como las tierras de más al O., pero tambien cortado a pique como el Castillo, de donde dista cerca de ocho millas al E 1/4 N. A su parte del E. está cala Figuera, con una torre en su interior, inútil, aunque con mucho saco por aquí por la mucho agua y mar que entra.”

39 “Despues del promontorio de Formentor se sigue la Cala Gonzalvo muy importante y capaz de 20 galeotas y de mucho fondo; está pero descubierta por la transversa del levante y xaloque: casi todo el año está ocupada de corsarios” (BINIMELIS (1927) pàg. 106).

40 Als dibuixos anònims que il·lustren el text manuscrit de la *Història de Mallorca* de Joan Binimelis, conservat al British Museum, figura com “cala Gonzales” (DD.AA. (1994).

41 Figura com “Cala Angossalba” el 1652 a PUJOL (1992) pàg. 84.

42 A BERARD (1983), figura com “cala Engosaua” i es descrita com un “calucho y punta, con una torre (y conforme otro Endosagua). Entre esta punta y la punta Negra, de Alcudia, forman la abertura de la bahía de Pollença”

43 Figura com “cala de Felio” (MORENO (1858)). A la CARTOGRAFIA (2000) figura com “Cala Felio”, concretament al Mapa General de Tomás López de Vargas Machuca (1773). Al mapa DESPUIG (1785) figura com “cala Enfaliu”. Als dibuixos anònims que il·lustren el text manuscrit de la *Història de Mallorca* de Joan Binimelis, conservat al British Museum, figura com “cala Feliu” (DD.AA. (1994)).

I a BINIMELIS (1927) pàg. 106, diu el següent: “La Cala Felio (..) es pequeña; en ella no pueden estar más de tres bajeos muchas veces entran dentro de ella los corsarios por la comodidad de el agua de una fuente muy buena que tiene.” El 16 de febrer de 1795 consta com a una de les Guardes secretes en la guerra contra França.- (SERRA DE GAYETA (1981), pàg. 58).

22. EL CALÓ (1595)

Petita cala on desembarcaren els corsaris turcs segons J. Binimelis, sota el comandament de Dragut el 1550.

23. FERRADURA GRAN, LA (1605)

Mateu Rotger descriu la troballa efectuada en aquest lloc d'Ariant, el mes de setembre de 1605, d'una Marededéu de fusta que, baix l'advocació de Nostra Senyora de la Mar, es venera a l'Oratori de Sant Jordi, de la vila de Pollença.⁴⁴

24. FERRADURA, LA (1628)

Aquesta Ferradura es troba a Sant Vicenç, i està documentada des de l'any 1628.⁴⁵

25. GOLA, LA (1648)

El 1648 apareix aquest topònim en el llibre de drets reials sobre "l'Estany de la Gola"⁴⁶.

26. NAU, PUNTA DE LA (1683)⁴⁷

Documentada el 1683 en el mapa de Vicenç Mut, és citada freqüentment als mapes i obres posteriors.

44 "En el mes de septiembre de 1605, encontrándose pescando Pedro Cifre y Miguel Martorell, descubrieron una pequeña imagen de la Virgen en madera que las olas habían sacado a la orilla." (Bajo la advocación de Nuestra Señora de la Mar se venera en el Oratorio de Sant Jordi) (ROTGER (1995), tom II, pàg. 221). Al mapa del cardenal DESPUIG (1785) figura com a "la Ferredura".

"(..) y es lo primero la caleta de Ariant, con una torre y una fuente capaz de abastecer dos medianos barcos, y en un rincón del otro cabo del poniente, otro manantial de agua para cuarenta navios que llaman la Fuente Dulce, con desembarcadero, y su transversia de nordoveste a norte. Síguiese la punta de Beca, dos millas y media del single del Pi, del término de Escorca, la Ferradura, con otra torre. Y dos millas al E 1/4 NE se halla el pas den Piñol, cala de poco uso; el Farreyó y el Bancalet." (BERARD (1983) pàg. 85).

45 El dia 9 de juliol de 1628, Bartomeu Malia, "morí de desgracia, (e)spenyat en St. Vincent, en lo lloc dit la Ferradura, cullint fonoll mari" (PUJOL (1992) pàg. 81).

46 LLADO (1944), pàg. 43.

47 CARTOGRAFIA (2000).

"Luego [de la cala de Boca] la Nau y Colomer que es un islote, punta de Font Salada y cabo de Cataluña, que es algo saliente, no tan alto como las tierras de más al O., pero tambien cortado a pique como el Castillo, de donde dista cerca de ocho millas al E 1/4 N. A su parte del E. está cala Figuera, con una torre en su interior, inútil, aunque con mucho saco por aquí por la mucho agua y mar que entra." BERARD (1983) pàg. 86.

Figura com "La Nau" (DESPUIG (1785)). Als dibuixos anònims que il·lustren el text manuscrit de la Història de Mallorca de Joan Binimelis, conservat al British Museum, figura com a "La Nau", així com al Mapa de Vicenç Mut (1683) (DD.AA. (1994))

27. TOPINA, PUNTA (1688) // LA TOBINA (1789)

El 21 de desembre de 1688, Rafel Torrens, pescador, es despenyà i caigué al mar, essent trobat mort dies després a la cala Castell⁴⁸.

28. PAS D'EN PINYOL (1785)⁴⁹

Aquest topònim, i els següents de l'any 1785, apareixen escrits per primera vegada en el Mapa del Cardenal Despuig, que cita 39 topònims costaners del terme de Pollença.

29. EL FAREYÓ (1785)⁵⁰

Segons la normalització actual seria 'Els Farallons'.

30. EL BANCALET (1785)⁵¹

31. GALERA, CAP DE LA (1785)⁵²

32. ÀGUILA, PUNTA DE L' (1785)

Igualment apareix en el mapa de Despuig com a "Pta. de laguila". Sobre el significat d'aquest topònim vegeu el llibre de Moreu-Rey⁵³.

48 Segons PUJOL (1992), pàg. 87, el 21 de desembre Raphael Torrens, pescador, "essent a la Topina a pescar, a la cala dita del Castell se despenyà i caigué al mar, del qual no se ha tingudes notícies més de ell, més que se naguà, puis se troba tot lo ornament de pescar, el qual fa atetxar."

Segons BERARD (1983), pàg. 85, "Y cerca de dos millas del pas den Piñol, al mismo rumbo, se halla el ya referido Castillo de Pollensa. Cerca, el cabo de la Tobina y la Cala Castell, con otra torre. El cabo la Galera cierra dicha cala, cala Extremera, punta del Aguila, Covas blancas y torre y cala San Vicente, en manantial del agua de la fuente que procede de Cuxach. Tiene esta cala un placer peligroso en tiempo de mucha mar."

A DESPUIG (1785) figura com a "la Topina". I també és interessant llegir el topònim "Portopi" a COROMINES i MAS-CARÓ (1989).

49 "(...) y es lo primero la caleta de Ariant, con una torre y una fuente capaz de abastecer dos medianos barcos, y en un rincón del otro cabo del poniente, otro manantial de agua para cuarenta navios que llaman la Fuente Dulce, con desembarcadero, y su transversia de nordoveste a norte. Síguese la punta de Beca, dos millas y media del single del Pi, del término de Escorca, la Ferradura, con otra torre. Y dos millas al E 1/4 NE se halla el pas den Piñol, cala de poco uso; el Farreyó y el Bancalet." (BERARD (1983), pàg. 85).

50 Vegeu nota anterior.

51 Ídem anterior.

52 Al document Castells de Mallorca, Castell del Rei, de l'equip redactor dirigit per Margalda Salvà Llompart, Arquitecta Superior, a la pàgina 21 s'escriu: "(any 1343) Una coca o galera, propietat de Jaume Ternelles i Guillem Morell, va dur fins a la vorera de mar, tan a prop com va ser possible del campament assetjador, les màquines de guerra i les pedres o projectils, i és possible que el nom de punta Galera procedís d'aquest fet, ja que va ser allà on es va fer el desembarcament, perquè a causa de la tempesta i del calat de la nau no va ser possible descarregar a la platja."

53 "... Considera que s'havia produït una modificació, per etimologia popular -és a dir, per recerca analògica-, del radical

33. COVES BLANQUES (PUNTA DE) (1785)⁵⁴

34. LASTÓ (1785) // ASTOR, FONT DE L' ⁵⁵

Normalitzada actualment com a la 'Font de l'Estó', el significat és incert.

35. PAÑAL (PENYAL), MORRO DEL (1785)// MORRO DEL PINYOL // PUNTA DE PESO // MORRO DE LA VALL // MORRO DE BÓQUER

L'actual Morro de Bóquer apareix documentat com a Morro del Pañal en el referit mapa de 1785. També apareix més tard com a Morro del Pinyol (1789), Punta de Peso (1858) i Morro de la Vall (1871).⁵⁶

36. PUNTA DE FONTS SALADES (1785)⁵⁷

37. CAP DE CATALUNYA (1785)⁵⁸

38. PUNTA D'EN TOMÀS (1785)⁵⁹

39. BANCAL DEL DÈNTOL (1785)⁶⁰

"-acu" ("acutu-", "aculeu-"), en "aqui-", arribant a una confusió entre els derivats d'"agulla", "agulló" i el de àguila", i la substitució dels primers pels segons: la veu popular havia fet membres de la família d'"àguila" els que pertanyien a la d'"agulla" (MOREU-REY (1999), pàg. 32).

54 DESPUIG (1785).

55 A BERARD (1983) i a DESPUIG (1785) figura com a "Lastó". I a MOREU-REY (1999) pàg. 27, figura com a Font d'Astor. Es tracta d'un genèric acompanyat d'un nom de persona.- pàg. 132: el nom té origen germànic. Prové d'*staer*, Astar, s. IX, X.

56 Vicente Tofiño l'anomena Morro del Piñal. Hi ha altra entrada a l'Enciclopèdia (v. Pinyol, morro del).- DD.AA. (1989). A DESPUIG (1785), figura com a "Mor. del Pañal".-

57 Vegeu nota 38.

58 Vegeu nota 47.

59 BERARD (1983), pàg. 86: "Síguese [a cala Figuera] la punta den Tomás y el Cabo de Formentor que está al ENE, dos millas largas del referido cabo Cataluña, que es lo más septentrional de la isla. Es bastante saliente, de mediana altura cortado a pique, y visto de 8 a 10 leguas parecen islas las desigualdades de las tierras que se forman. Entre estos dos cabos hay una montaña que por los tres cuartos de su altura está taladrada de una parte a otra, de modo que se ve la luz. La nombran Na Foradada."

60 Vegeu la nota següent.

40. VENT, PUNTA DEL (1785)⁶¹

41. MORRO DEL PONT (1785)⁶²

42. EL CASTELLET (1785)⁶³

43. CAP DEL VI O DEL UI (1785) // C^o ULL, UY, VI, UI O LLI⁶⁴

La *Gran Enciclopèdia de Mallorca*, segons Mascaró Pasarius, confón a causa de l'obra *Viaje a las villas de Mallorca* de Jeroni de Berard, l'actual "Punta del Vent", amb el "cap del Lli" [de l'Ull, Ui o Vi], on es troba actualment la "punta del Conill".

44. LA MONEYA (1785)⁶⁵

45. LA PLATJOLA (1785)

46. RAVELL, PUNTA (1785)

47. PLATJA DE BOCA (1789)⁶⁶

Actual Platja d'Albercuix.

61 DESPUIG (1785). I segons BERARD (1983), pàg. 86: "Síguese [al cabo Formentor] lo que llaman el bancal del Dentol y punta del Vent, morro del Pont y un calucho y punta llamado Engosauba, con una torre (y conforme otro endosagua) tres millas al SO 2/4 S del cabo Formentor."

62 Vegeu la nota anterior.

63 Vegeu la nota següent.

64 "Desde la punta y cala Engosauba mira la costa y a dentro de dicha bahía al OSO 1/2/4 S, distancia dos millas hasta la punta del Viento, con las caletas llamadas cala Murta, con una fuente manantial de agua en su interior, Castellet que es una isleta junto al cabo de esta cala, donde hay otra torre y fuente y cabo del Uy o del viento, que con el de la Moneya forma otra cala con una torre, frente a la cual se halla la pequeña isla Formentó. Es alta y limpia, pero tan cerca de tierra que no permite paso sino para barcos de pescar." (BERARD (1983) pàg. 86). A DESPUIG (1785) Figura com "Cabo del Vf" [o del "Ui"]; "Cap del Uy" (BERARD (1983) o Cap del Ull (GRAN ENCICLOPEDIA DE MALLORCA), pot ser una transcripció errònia del "cap del Vi" del mapa Despuig.

65 Vegeu la nota anterior.

66 Segons J. de BERARD (1983), pàg. 87: "(...) esto es, al recodo que hace el puerto hacia la playa de Boca, que sigue hacia la de la Gola y hacia la villa de Pollensa hasta la Albufereta, en cuya orilla acaba este término y comienza el de la ciudad de Alcudia."

48. GOLA, PLATJA DE LA (1789)⁶⁷

Correspon a l'actual Arenaleit.

49. CALA DEL PI DE LA POSADA (1795)

Documentada a l'Acta de l'Ajuntament dia 16 febrer de 1795, amb motiu de posar guardes secretes a causa de la guerra contra França⁶⁸. Els segles anteriors apareix amb el nom de *Platja de Formentor*⁶⁹, *Cala Falsa*⁷⁰ i *Playola*⁷¹. I a un document de l'any 1673 observam que a la possessió de Formentor afegeixen el qualificatiu de “pi de la posada”⁷². Després, al segle XIX, es corromp el topònim i surt documentat com a *Pi de la Pouada* o *Pouada*⁷³, fins a començament del segle XX, que torna a aparèixer com a *Pi de la Posada*.

APÈNDIX

Relació comparativa entre els topònims que apareixen al llibre de J. Binimelis (1595), al mapa del Cardenal Despuig (1785) i al llibre de J. de Berard (1789).

Cala d'Ariant	Caleta d'Ariant	Caleta d'Ariant
Promontori de Becar	Pta de Beca	Pta de Beca
	La Ferredura	La Ferredura
	Pas den Piñol	Pas den Piñol
	El Fareyó	El Farreyó
	El Bancalet	El Bancalet
	La Topina	Cabo la Tobina

⁶⁷ Vegeu la nota anterior.

⁶⁸ SERRA DE GAYETA (1981), pàg. 58.

⁶⁹ CARTOGRAFIA (2000), Figura com a “Playa de Formentor”: Mapa general de Tomás López de Vargas Machuca (1773).

⁷⁰ A CARTOGRAFIA (2000), figura com a “Calle Falsa (cala Falsa)”: Mapa de Nicolau Sanson d'Abbeville (1653).

⁷¹ Als dibuixos anònims que il·lustren el text manuscrit de la *Història de Mallorca* de Joan Binimelis, conservat al British Museum, figura com a “Playola” (DD.AA (1994)).

⁷² “1673, agost, 31, Pollença: Gabriel Suau Canaver anomena procurador al discret Joan Sureda de la Ciutat de Mallorca, per a que en nom seu recuperi una barca de tres banchs de trenta tres palms circum circa, dues veles i sinch rams, ques troban a la ciutat de Barcelona per haverlasen portada de la possessió de Formentor del pi de la posada del terma de dita vila Jaume Casses de Tortosa segons deia que habitava en esta vila, lo qual sen anà estos dies passats ab Joana Cifre filla de Martí natural de dita vila.” (ARM-Actes del notari Andreu Corró 1671-1674, Sig. 3374, f. 245v).

⁷³ “Este predio [Formentor] tiene cinco pinos enormes que el propietario no quiere que corten nunca. El mayor de ellos crece a orillas del mar y se llama Pi de la Pouada.” (A. LLUIS SALVADOR (1984), tom II, pàg. 273).

“Por detrás de ella [la Illa de Formentor] se abre la ensenada del Pi de la Pouada, cerrada por un lado por la Punta de la Plana y por otro por la Punta de la Moneya, a la que acuden las embarcaciones a anclar al abrigo de la isla.” (A. LLUIS SALVADOR (1984), tom III “La Costa”, pàg. 109).

TOPÒNIMS COSTANERS DE POLLENÇA DES DE LA CONQUESTA FINS AL SEGLE XIX

Cala Castell	Cala Castell	Cala Castell
	La Galera	Cabo la Galera
Cala Estramer	Cala Extremar	Cala Extremera
	Pta de la guila	Punta del Aguila
	Covas Blancas	Covas Blancas
	Tor de San Vicente	Torre de San Vicente
Cala de Sant Vicent	Cala San Vicente	Cala San Vicente
	Lastó	Lastó
	Morro del Pañal	Morro del Piñol
Cala de Bóquer	Cala de Boca	Cala de Boca
	La Nau	La Nau
	Colomer	Colomer , que es un islote
	Pta de Fonts Saladas	Punta de Font Salada
	Cabo de Cataluña	Cabo de Cataluña
Cala Figuera	Cala Figuera	Cala Figuera
	Pta de Thomás	Punta den Tomás
Promontori de Formentor	Cabo de Formentor	Cabo de Formentor
	Bancal del Dentol	Bancal del Dentol
	Pta del Vent	Punta del Vent
	Morro del pont	Morro del pont
Cala Gonçalvo	Cala Engossauba	Engosauba (“y conforme otro Endosagua”)
Cala Murta	Cala Murta	Cala Murta
	Castellet	Castellet
Cala Feliu	Cala Enfaliu	
	Cabo del Vi	Cabo del Uy o del Viento
Illa de Formentor	I. Formentor	Isla Formentó
	La moneya	La Moneya
	Caló de Covanborjas	Cabo de Covanborjas
lo Caló	El Caló	El Caló
Punta d’Albercutx	La Avansada	Punta del Castillo de Pollensa
	La Playola	
	Pta del revell	

Port de Pollença, que altres nomenen d'Albercutx, e altres, de les Alzines.		
		Playa de Boca
		Playa dela Gola

ABREVIATURES

AMP = Arxiu Municipal de Pollença.

ARM = Arxiu del Regne de Mallorca.

BIBLIOGRAFIA

- ARGEMI RELAT, Mercé (1999): "A les vores dels torrents". *Anuari de l'Ajuntament de Pollença*, 6.
- BERARD I SOLA, Jerònim (1983): *Viaje a las villas de Mallorca 1789*. Palma de Mallorca, Ajuntament de Palma
- BINIMELIS, Joan (1927), *Historia del reyno de Mallorca*, ed. Palma.
- BONET, D.M. (1885): *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana*. Any 1885, núm. 18. pp 3 a 6. Datos sobre una invasión de mahometanos en Pollensa.
- CARTOGRAFIA (2000): *Cartografia de les Illes Balears: compendi de mapes impresos durant els segles XVI, XVII i XVIII: catàleg descriptiu i il·lustrat: estudi cartobibliogràfic*. [Palma], "Sa Nostra", Obra Social i Cultural.
- CIFRE CIFRE, Miquel (1999): *Joan Mas. La història i el mite*. Pollença, El Gall Editor.
- COROMINES, Joan i MASCARO PASARIUS, Josep (1989), *Onomasticon Cataloniae*, Toponímia antiga de les Illes Balears.
- DD.AA. (1989) *Gran Enciclopèdia de Mallorca*, Promomallorca Ediciones.
- DD.AA. (1994), *Joan Binimelis, Historiador de Mallorca (1539-1616)*. Societat Arqueològica Lul·liana.- Palma de Mallorca, Gráficas Miramar.
- DESPUIG (1785), *Mapa del Cardenal Despuig*. Gravet per Josep Muntaner. Escala 1:73.000.
- FAJARNES, D.E. (1897), *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana*. Any 1897, núm. 202, Construcció de una torre en Cap de Becar (1588) i núm. 209, Sobre la construcció de onze torres para la defensa de Mallorca (1584).

- LLADO FERRAGUT, Jaume (1944): *Catálogo de la sección histórica del Archivo Municipal de Pollensa y de las Curias de los Templarios y Hospitalarios de San Juan de Jerusalén*. Palma de Mallorca, Imprenta S.S. Corazones.
- LLUÍS SALVADOR D'AUSTRIA, Arxiduc (2002): *Les Balears descrites per la paraula i la imatge*. Palma de Mallorca, Govern de les Illes Balears –Grup Serra– “Sa Nostra”.
- LLUÍS SALVADOR D'AUSTRIA, Arxiduc (1984), *Las Baleares*. José J. de Olañeta, Palma.
- LLUÍS SALVADOR D'AUSTRIA, Arxiduc (1983), *Torres y Atalayas de Mallorca*.- José J. De Olañeta, Editor, Palma Mca., Colección Pequeña Biblioteca Calamus Scriptorius.
- MORENO Y RAMIREZ, Pedro (1858), *Plano Geométrico*, Museu de Pollença.
- MASCARO PASARIUS, Josep (1962), *Corpus de Toponimia de Mallorca*. Palma de Mallorca, Gráficas Miramar
- MAYOL LLOMPART, Antoni (2009), *La festa a l'època medieval*. Pollença, El Gall Editor.
- MOREU-REY, Enric (1999), *Els nostres noms de lloc*, Editorial Moll. Mallorca.
- PUJOL BERTRAN, Anton (1992), *Aspectes sanitaris de Pollença. Segle XVII*. Anuari de l'Ajuntament de Pollença, 2.
- RODRÍGUEZ CARREÑO, Àngel M. (2000), “El Territori de Pollença sota l'orde del temple (1298-1304)”. *Anuari de l'Ajuntament de Pollença* núm. 7, pp. 1-295.
- ROSSELLO VAQUER, Ramon i SALAS VIVES, Pere (2001), *El Barroc a Pollença. Noticiari de la Història de Pollença*. Pollença, El Gall Editor.
- ROTGER CAPLLONCH, Mateu (1995), *Historia de Pollensa*. Pollença, Punt Gràfic.
- ROTGER CAPLLONCH, Mateu (1903), *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana*. Any 1903, núm. 280 i 281. Avisos al batle de Pollensa de fustes de moros vistes en les mars de la illa - Agost de 1493 a Abril de 1495.
- ROTGER CAPLLONCH, Mateu (1898), *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana*. Any 1898, núm. 222, Desembarco de moros en Pollensa en 1417.
- SERRA, Pedro José (1885), *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana*. Any 1885, núm. 22, El Castillo del Rey, Pollensa.
- SERRA DE GAYETA I D'ASPRER, Francesc (1981), *Aportació a la història de Pollença*. Palma de Mallorca, Edicions Cort.